

Multicultural Education and the Holistic Transformation of School System

მულტიკულტურული განათლება და სასკოლო სისტემის ჰოლისტური გარდაქმნა

Davit Malazonia and Nino Chiabrishvili

დავით მაღაზონია და ნინო ჭიაბრიშვილი

Ilia State University, Georgia

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო

Résumé : Du point de vue des objectifs de l'éducation multiculturelle, l'école est considérée comme un système social complexe qui se compose de parties et de variables liées entre elles. La transformation de l'école visant la possibilité pour tous de recevoir une éducation, est compliquée puisqu'elle sous-entend la modification de tous les composants fonctionnels de l'école et non pas d'un seul composant pris à part, ce qui touche toute la structure éducative de l'école. Dans le processus de la réformation de l'école, l'erreur essentielle que l'on observe est liée au fait que l'accent est souvent mis sur la modification d'un composant, aussi important soit-il. L'éducation multiculturelle contemporaine exige une transformation totale, holistique du système scolaire. Tous les agents/toutes les variables du système prennent part à ce processus. Ces agents créent des contextes déterminés de l'enseignement/apprentissage. Pour que l'éducation multiculturelle soit réussie, il est important de prendre en considération ces contextes – apprenant, parent, enseignant, école, société –, et de construire le processus d'enseignement/apprentissage de façon à ce qu'il reflète le rapport entre les systèmes et qu'il prenne en considération le contexte immédiat aussi bien que le contexte éloigné, ainsi que l'influence réciproque à l'intérieur de ces mêmes systèmes.

Mots-clés: éducation multiculturelle; processus d'enseignement/apprentissage; transformation holistique; système scolaire

თეზისები: მულტიკულტურული განათლების მიზნების თვალსაწიერიდან სკოლა განიხილება, როგორც სოციალურ სისტემად, რომელიც შედგება ურთიერთდაკავშირებული ნაწილებისა და ცვლადებისგან. სკოლის გარდაქმნა განათლების მიღების თანაბარი შესაძლებლობის უზრუნველყოფისთვის საკმაოდ რთულია, რადგან გულისხმობს სკოლის ყველა ძირითადი ფუნქციური კომპონენტის და არა რომელიმე ცალკე აღებული ცვლილებას. ეს სკოლის მთელი საგანმანათლებლო სტრუქტურის ძირეულ ცვლილებას ნიშნავს. სკოლის რეფორმირების პროცესში ძირითადი შეცდომა უკავშირდება სწორედ იმას, რომ აქცენტი გადატანილია თუნდაც ძალიან მნიშვნელოვანი, მაგრამ მხოლოდ ერთი კომპონენტის ცვლილებაზე და აქედან გამომდინარე, შედეგიც არასახარბიელოა.

თანამედროვე მულტიკულტურული განათლება სასკოლო სისტემის მთლიან, ჰოლისტურ ტრანსფორმაციას მოითხოვს. ამ პროცესში სისტემის ყველა აგენტი/ცვლადი მონაწილეობს. თვით ეს აგენტები სწავლებისა და სწავლის გარკვეულ კონტექსტებს ქმნიან. წარმატებული მულტიკულტურული განათლებისთვის მნიშვნელოვანია ამ კონტექსტების – მოსწავლე, მშობელი, მასწავლებელი, სკოლა, საზოგადოება – გათვალისწინება და სწავლება – სწავლის პროცესის აგება უახლოესიდან შორეული კონტექსტის მიმართულებით სისტემათა შორის და სისტემებს შიგნით ორმხრივი გავლენების ასახვით.

საკვანძო სიტყვები: მულტიკულტურული განათლება, სწავლება-სწავლის პროცესი, ჰოლისტური ტრანსფორმაცია, სასკოლო სისტემა

მულტიკულტურული განათლების მიზნების თვალსაწიერიდან სკოლა განიხილება როგორც სოციალურ სისტემად, რომელიც შედგება ურთიერთდაკავშირებული ნაწილებისა და ცვლადებისგან. ამდენად, სკოლის გარდაქმნა განათლების მიღების თანაბარი შესაძლებლობის უზრუნველყოფისთვის საკმაოდ რთულია, რადგან გულისხმობს სკოლის ყველა ძირითადი ფუნქციური კომპონენტის და არა რომელიმე ცალკე აღებული ცვლილებას. ეს სკოლის მთელი საგანმანათლებლო სტრუქტურის ძირეულ ცვლილებას ნიშნავს. სკოლის რეფორმირების პროცესში, როგორც ამას პრაქტიკა გვიჩვენებს, ძირითადი შეცდომა უკავშირდება სწორედ იმას, რომ აქცენტი გადატანილია თუნდაც ძალიან მნიშვნელოვანი, მაგრამ მხოლოდ ერთი კომპონენტის ცვლილებაზე და აქედან გამომდინარე,

რე, შედეგად არასახარბიელოა. ეს ერთი კომპონენტი, როგორც წესი, ფორმალიზებული სასწავლო პროგრამებია. ეს კომპონენტი უაღრესად მნიშვნელოვანია, მაგრამ სკოლის ფუნქციონირების სხვა კომპონენტების პარალელური რეფორმის გარეშე შეუძლებელია, სასურველი შედეგი მივიღოთ მულტიკულტურული განათლების ხარისხის გაუმჯობესების თვალსაზრისით.

სტატია მიზნად ისახავს სასკოლო სისტემის მნიშვნელოვანი კომპონენტების ურთიერთკავშირის, მათი ცვლილების აუცილებლობის განხილვას და ამ ცვლილების ზოგიერთი მიმართულების წარმოჩენას.

სასკოლო სისტემაზე საუბარს დავიწყებთ მისი უმთავრესი მიზნისა და, იმავდროულად, აგენტის – მოსწავლის – განხილვით და შევეხებით ისეთ არანაკლებ მნიშვნელოვან აგენტებსაც, როგორიც არის მასწავლებელი და მშობელი.

მოსწავლის მე-კონცეფცია

ყოველი მოსწავლე კლასში ქცევებისა და თავისებურებების იმ ნაკრებით მოდის, რომელიც მას უნიკალურს ხდის და რომელიც გავლენას ახდენს მის აკადემიურ მიღწევებზე. «ქცევა ჯგუფის ნორმების საფუძველზე ყალიბდება... ჯგუფი აიარაღებს ინდივიდს ქცევის იმ მოდელებით, რომლებიც ადაპტაციისთვის სჭირდება¹.» მიკუთვნებულობის გრძნობის გამო მოსწავლეები საკუთარი თავის გარკვეულ ჯგუფთან იდენტიფიცირებას ახდენენ. კემპბელს მიაჩნია, რომ ყველა ასაკის მოსწავლეს აქვს ჯგუფისადმი მიკუთვნებულობის ძლიერი სურვილი, რადგან ჯგუფი მოტივაციის წყაროა².

¹ James A. Banks, and Cherry A. McGee Banks, eds., *Multicultural education: Issues and perspectives*, 5th ed., New York, Wiley, 2005, გვ. 13.

² Duane E. Campbell, *Choosing democracy: A practical guide to multicultural education*, 3rd ed., Upper Saddle River, NJ, Merrill, 2004, გვ. 44.

შესაძლოა, მოსწავლეები რასის, სოციალური კლასის ან რელიგიის გამო კონკრეტულ ჯგუფთან ახდენდნენ საკუთარი თავის იდენტიფიცირებას. ეს კულტურის სოციალური კონსტრუქციის კატეგორიებია; ისინი კულტურული იდენტობის გრძნობას უზრუნველყოფენ. მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლეთა კულტურული იდენტობის შესახებ ინფორმაცია აკადემიური წარმატების ხელშესაწყობად გამოიყენოს და ისეთი სასწავლო გარემო შექმნას, რომელიც აღიარებს მოსწავლეთა კულტურულ წვლილს.

ინდივიდის შეხედულებათა ნაკრებს საკუთარი თავის შესახებ მე-კონცეფცია ანუ *თვითიმიჯი* ეწოდება¹. სოციალიზაციის აგენტები – თანატოლთა ჯგუფები, მედია, მშობლები, მასწავლებლები – ზემოქმედებენ მოსწავლის დადებითი ან უარყოფითი მე-კონცეფციის ჩამოყალიბებაზე. დადებითი მე-კონცეფცია ხელს უწყობს აკადემიურ წარმატებას, ხოლო არასახარბიელო მე-კონცეფცია «სწავლის გზაზე ერთ-ერთ ყველაზე რთულ წინაღობად შეიძლება იქცეს²». ეს წინაღობა მასწავლებლისგან მოითხოვს მოსწავლის მრავალფეროვანი სოციალური და აკადემიური საჭიროებებისადმი ფრთხილ და ყურადღებიან დამოკიდებულებას.

მოსწავლეებს უვითარდებათ როგორც მე-კონცეფცია, ასევე კულტურული იდენტობის გრძნობა. «კულტურული იდენტობის მიღება და ცვლილება მთელი ცხოვრების განმავლობაში ხდება პოლიტიკური, ეკონომიკური, საგანმანათლებლო და სოციალური გამოცდილების შესაბამისად³». მე-კონცეფციისა და კულტურული იდენტობის ცოდნა ქმნის იმის საფუძველს, როგორ განსაზღვრავს მოსწავლე სხვების თვალთ დანა-

¹ Christine I. Bennett, *Comprehensive multicultural education: Theory and practice*, 5th ed., Boston, Allyn and Bacon, 2003, გვ. 87.

² *Ibid*, გვ. 58.

³ Gollnick, Donna M. and Chinn, Philip C., *Multicultural education in a pluralistic society*, 6th ed., Upper Saddle River, NJ, Merrill, 2002, გვ. 14.

ხულ საკუთარ თავს. სწორედ ამიტომ არის მნიშვნელოვანი, რომ მასწავლებელმა მოსწავლეები განიხილოს კულტურულ არსებებად, აღიაროს მათი მრავალფეროვნება და კულტურული იდენტობა. ამ გზით შეიქმნება ისეთი საკლასო გარემო, რომლის საფუძველი მოსწავლეთა განსხვავებულობისადმი ტოლერანტობა და მიმდებლობაა.

სკოლის გარემო

ცხადია, მოსწავლისთვის რთულია სწავლაზე და სხვებთან ურთიერთობაზე კულტურული იდენტობის გავლენის აღიარება. მასწავლებელმა უნდა იცოდეს, რამდენად მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს კულტურული იდენტობა მოსწავლის წარმატებაზე. ამას გარდა, მასწავლებელმა ისიც უნდა იცოდეს, რომ სწავლების მისეული მეთოდები, მოსწავლეებთან ურთიერთობის სტილი და წარმოდგენები იდენტობის შესახებ ასევე ზემოქმედებენ მოსწავლეთა აკადემიურ წარმატებასა და სოციალურ განვითარებაზე. ტატუმის აზრით,

იდენტობის კონცეფცია რთულია, რადგან ის ყალიბდება სხვადასხვა ფაქტორის ერთობლიობით (ინდივიდუალური თავისებურებები, ოჯახის დინამიკა, ისტორიული მეხსიერება და გამოცდილება, სოციალური და პოლიტიკური კონტექსტები¹.

მოსწავლეთა კულტურული იდენტობა იგება კუშნერის, მაკლელანდისა და საფორდის მიერ განსაზღვრულ 12 წყაროსთან ურთიერთობის გამოცდილების საფუძველზე. ეს წყაროებია: ეთნიკურობა/ეროვნება, სოციალური კლასი, სქესი/გენდერი, ჯანმრთელობა, ასაკი, გეოგრაფიული რეგიონი, სქესობრივი ორიენტაცია, რელიგია, სოციალური სტატუსი, ენა, უნარი/უუნარობა და რასა. მოსწავლეთა კულტურულ იდენტობას ეს გამოცდილება განსაზღვრავს და ამ იდენტობებს მოსწავლე სწავლობს კულტურის ფარგლებში მოქმედი სოციალიზაციის

¹ Beverly Daniel Tatum, «*Why are all the black kids sitting together in the cafeteria?*» and other conversations about race, New York, Basic Books, 2003 [1997], გვ. 19.

აგენტების საშუალებით¹. ამრიგად, მასწავლებელმა უნდა იცოდეს, რომ ეს კულტურული იდენტობები განსაზღვრავს მისი მოსწავლეების პიროვნულ მახასიათებლებს.

როგორია მულტიკულტურული მასწავლებელი?

მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლეთა დახმარება: (1) რომ მათ კომფორტულად იგრძნონ თავი საკუთარი კულტურული იდენტობით და (2) სწავლაში მულტიკულტურული სწავლების მიდგომის გამოყენებით, რომელიც მოიცავს მრავალფეროვნებას საკლასო ოთახში. «მულტიკულტურული განათლება უნდა დაეხმაროს მოსწავლეებს სწავლასა და საკუთარი ცვალებადი იდენტობის შესწავლაში².» მულტიკულტურული განათლების პერსპექტივის მქონე მასწავლებელს შეუძლია მოსწავლეთა დახმარება კულტურის მიმართ მგრძნობიარე სწავლებით – «კულტურული ცოდნის, არსებული გამოცდილების გამოყენებით, ეთნიკურად განსხვავებული მოსწავლეების საქმიანობის სტილის ცოდნით, რაც სწავლას უფრო რელევანტურსა და ეფექტურს გახდის მათთვის³.»

კულტურის მიმართ მგრძნობიარე სწავლება იმით იწყება, რომ მასწავლებელი პიროვნულ დონეზე ეცნობა მოსწავლეებს, სწავლებას შეძლებისდაგვარად აგებს მოსწავლის ინტერესებზე, ცდილობს მათი ნიჭის ამოცნობას და ამ ნიჭს სწავლების ინსტრუმენტად იყენებს⁴. ეს მიდგომა საკლასო ოთახს მოსწავლეზე ორიენტირებულ ადგილად აქცევს და ხელს უწყობს მის აკადემიურ წარმატებას. კულტურის თვალსაზრისით რელევანტურ სწავლებას სამი ძირითადი პრინციპი აქვს: (1) «მოსწავლეებმა უნდა გამოსცადონ აკადემიური წარმატება», (2)

¹ Duane E. Campbell, *op. cit.*, გვ. 63.

² *Ibid.*, გვ. 65.

³ Geneva Gay, *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice*, New York, Teachers College Press, 2000, გვ. 45.

⁴ Christine I. Bennett, *op. cit.*, გვ. 21.

«მოსწავლეებმა უნდა განივითარონ და/ან შეინარჩუნონ კულტურული კომპეტენცია» და (3) «მოსწავლეებმა უნდა განივითარონ კრიტიკული აზროვნება, რომლის საშუალებით იბრძოლებენ სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ¹.» ეს იმას ნიშნავს, რომ მასწავლებელმა ხელი უნდა შეუწყოს მოსწავლეთა წარმატებას ისეთი გარემოს შექმნით, სადაც პატივს სცემენ მათ კულტურას, მრავალფეროვნებას და განსხვავებულობას. ამას მასწავლებელი მაშინ შეძლებს, თუ დროის დიდ ნაწილს მოსწავლეთა აღზრდას მოახმარს და არა მათ მართვას.

რა უნდა იცოდეს მასწავლებელმა?

- მოსწავლეებს ყოველდღიურად სჭირდებათ მიკუთვნებულობის, დაფასებისა და აღიარების განცდა.
- მოსწავლეთა კულტურა ფასეულია და მათი კულტურული იდენტობა უნდა განმტკიცდეს სწავლების გზით.
- ფილოსოფია, რომელიც მოითხოვს მაღალ მოლოდინებს ყველა მოსწავლისგან, პირველი ნაბიჯია მოსწავლეთა წარმატების გზაზე.

განსხვავებულები და მსგავსებები

ყველა მოსწავლეს ერთნაირად ვერ ვასწავლით. მათი კულტურა და გამოცდილება გავლენას ახდენს იმაზე, თუ როგორ სწავლობენ და ურთიერთობენ მასწავლებელთან და თანატოლებთან. მათ აქვთ განსხვავებული საჭიროებები, უნარები და გამოცდილება, რაც მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული საგანმანათლებლო პროგრამების შექმნისას. მოსწავლეები განსხვავდებიან ფიზიკური და გონებრივი შესაძლებლობების, სქესის, ეთნიკურობის, რასის, სოციოეკონომიკური სტატუსის, ენის, რელიგიის, კლასის, გეოგრაფიის და ასაკის მიხედვით.

¹ *Ibid.*, გვ. 11.

მოსწავლეები სხვადასხვაგვარად იქცევიან სკოლაში და უფროსებთან კულტურული ფაქტორებისა და დომინანტ საზოგადოებასთან ურთიერთობის გამოცდილების გათვალისწინებით. მოსწავლეების კონკრეტული ქცევა მოსწავლეებთან ურთიერთობისას ასევე განპირობებულია მათი საკუთარი კულტურული გამოცდილებით.

მულტიკულტურული განათლება არის ცნება, რომელიც აღიარებს მრავალფეროვნების როლს მოსწავლისა და მისი ოჯახის ცხოვრებაში და ხელს უწყობს თანასწორობას და სოციალურ სამართლიანობას განათლების მიღებისას. თანასწორობა უზრუნველყოფს იმას, რომ მოსწავლეებს აქვთ ერთნაირი წვდომა საგანმანათლებლო რესურსებზე, მიუხედავად იმისა, თუ რომელი ჯგუფის წევრები არიან ისინი. სოციალური თანასწორობა საშუალებას აძლევს მოსწავლეებს, უფრო მეტი დახმარება გაუწიოს კონკრეტული საჭიროების მქონე მოსწავლეებს. პედაგოგებს ეკისრებათ პასუხისმგებლობა კლასის მართვაზე, რათა მოსწავლეებს სწავლების/სწავლის ხელსაყრელი პირობები შეუქმნან. ამ მიზნის მისაღწევად მათ განსხვავებულ მოსწავლეებთან ეფექტიანი მუშაობისთვის საჭირო ცოდნა, უნარები და განწყობები სჭირდებათ. ქვემოთ ჩამოთვლილია მულტიკულტურული განათლების რამდენიმე ფუნდამენტური დებულება:

- კულტურულ მრავალფეროვნებას აქვს ძალა და ღირებულება.
- სკოლა უნდა იყოს ადამიანის უფლებების დაცვის მოდელი და პატივის სცემდეს კულტურულ განსხვავებულობას.
- სოციალურ სამართლიანობასა და თანასწორობას დიდი მნიშვნელობა უნდა ენიჭებოდეს სასწავლო გეგმის შემუშავებასა და სწავლების პროცესში.
- სკოლაში უნდა ხდებოდეს იმ დამოკიდებულებებისა და ღირებულებების წინ წამოწევა, რომლებიც აუცილებელია

ლია დემოკრატიულ საზოგადოებაში მონაწილეობის-
თვის.

- მასწავლებელი მთავარი ფიგურაა, რომელიც ზრუნავს მოსწავლეებში იმ ცოდნის, უნარებისა და დამოკიდებუ-
ლებების განვითარებაზე, რომლებიც სჭირდებათ სრულ-
ფასოვან მოქალაქეებად ჩამოყალიბებისთვის.
- პედაგოგებს, რომლებიც მუშაობენ ოჯახებთან და თემებ-
თან, შეუძლიათ ისეთი გარემოს შექმნა, რომელიც ხელს
უწყობს მულტიკულტურალიზმს, თანასწორობასა და
სოციალურ სამართლიანობას.

მასწავლებლის ინტერკულტურული კომპეტენციები

თანამედროვე მასწავლებელს მოეთხოვება მულტიკულტუ-
რულ განათლებასთან დაკავშირებული გარკვეული კომპეტენ-
ციები (ცოდნა, უნარები, დამოკიდებულებები).

მასწავლებლის მულტიკულტურული კომპეტენციების ძირი-
თადი ასპექტები ასე შეიძლება წარმოვადგინოთ:

- ენისა და კულტურის როლის გაგება სწავლის პროცესში.
მასწავლებელმა უნდა იცოდეს, როგორ შეცვალოს სწავ-
ლება ისე, რომ ენა იყოს გასაგები და სწავლება რელე-
ვანტური, ადვილად გასაგები და საინტერესო.
- შინაარსის მრავალი კუთხით განხილვა, მათ შორის, მოს-
წავლეთა პირადი, ოჯახური გამოცდილებისა და კულ-
ტურული ნორმებისადმი ყურადღების დათმობა.
- სხვადასხვა კულტურასა და თემის შესახებ ინფორმაციის
მიღება და მოსწავლეთა გამოცდილების, კულტურისა და
თემის რესურსების ჩართვა სწავლის პროცესში.
- ვერბალური და არავერბალური კომუნიკაცია, რომელიც
გულისხმობს პატივისცემისა და გულისხმიერების დე-
მონსტრირებას იმ კულტურული გამოცდილებისა და

განსხვავებული შეხედულებების მიმართ, რაც მოსწავლეებს მოაქვთ სასწავლო გარემოში.

- კულტურულად რელევანტური შინაარსის ინტეგრირება და აგება მოსწავლის გამოცდილებაზე.
- მოსწავლის დახმარება განსხვავებული სოციალური და კულტურული ხედვის უნარის განვითარებაში, რაც ხელს შეუწყობს მათ მიერ ადგილობრივი თუ გლობალური საკითხების გაგებასა და პრობლემების გადაჭრის ახლებური მიდგომების შექმნას.
- სწავლის თეორიის, ადამიანის განვითარება, კულტურული მრავალფეროვნება და ინდივიდუალური განსხვავებების ცოდნა და მათი გავლენა სწავლება/სწავლაზე.
- საკუთარი წინასწარი განწყობების ანალიზი, წვდომა ისეთ რესურსებზე, რომლებიც გააღრმავებს მათ ცოდნას კულტურული, ეთნიკური, გენდერული ასპექტების შესაბამისად სწავლის სტილის განსხვავებულობაზე, რათა შეძლოს სწავლება-სწავლის უფრო რელევანტური მოლოდინების შექმნა.
- თანამშრომლობა მოსწავლეებთან და მათ ოჯახებთან ერთობლივი მოლოდინებისა და მუდმივი კომუნიკაციის დასამკვიდრებლად, რათა ხელი შეუწყოს მოსწავლის განვითარებასა და მიღწევებს.

ისეთ მოსწავლეებთან მუშაობისას, რომლებიც არიან მასწავლებლისგან განსხვავებული ეთნიკური, რასობრივი, ენობრივი თუ რელიგიური ჯგუფებიდან, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მრავალფეროვნებისა და განსხვავებულობის მიმართ წამახალისებელი (დადებითი, პოზიტიური) დამოკიდებულებების განვითარება. მოსწავლეები ადვილად აღიარებენ და ენდობიან იმ მასწავლებელს, რომელიც პატივს სცემს მათ კულტურას.

გასაკვირი არ არის, რომ იმ მასწავლებელთა სწავლების ხარისხი, რომლებიც ფიქრობენ და აანალიზებენ საკუთარ პრაქტიკას, დროთა განმავლობაში უმჯობესდება. ახალგაზრდა/დამწყებმა მასწავლებლებმა სასურველია, გამოიმუშაონ საკუთარ პრაქტიკაზე რეფლექსიის ჩვევა და ამ პროცესში დააკვირდნენ ზემოჩამოთვლილ მულტიკულტურულ კომპეტენციებს. სწავლების დაწყების პირველი დღეებიდანვე უნდა იფიქრონ მათი, როგორც მასწავლებლების, ეფექტიანობაზე - ნამდვილად ეხმარებიან თუ არა მოსწავლეებს იმ საგნისა და უნარების სწავლაში, რომელსაც ასწავლიან. ეფექტურ მასწავლებლებს შეუძლიათ, შეცვალონ სწავლების სტრატეგიები, როდესაც მოსწავლეები ვერ სწავლობენ, რადგან ისინი არ უშვებენ ე.წ. ჩამორჩენილი მოსწავლეების არსებობას. ეყრდნობიან რა მოსწავლეთა გამოცდილებასა და კულტურას, ისინი კონკრეტულ საგანს უფრო რელევანტურს ხდიან მათთვის. თვითრეფლექსია კრიტიკული უნარია სწავლებისა და სწავლის გასაუმჯობესებლად.

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის მასწავლებელთა მომზადების პროგრამები სტუდენტისგან ითხოვს პორტფოლიოს წარმოებას, რომლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაწილია რეფლექსია. ჩატარებული გაკვეთილების ვიდეოფირზე აღბეჭდვა შესაძლებლობას მოგვცემს, კრიტიკულად შევაფასოთ საგნის ცოდნა, მოსწავლეებთან ინტერაქცია, კლასის მართვის მეთოდები. კრიტიკული თვითშეფასება შეიძლება გავრცელდეს მულტიკულტურულ კომპეტენციებზეც. შეიძლება გამოვიყენოთ კოლეგების გაკვეთილზე პერიოდული დასწრების გამოცდილება, რათა მათ შეაფასონ ერთმანეთის მულტიკულტურული კომპეტენციები. ობიექტური შეფასება დადებითად იმოქმედებს მასწავლებლის ქცევისა და დამოკიდებულებების შეცვლაზე.

სწავლება–სწავლის სახეცვლილება

მოსწავლეთა დემოგრაფია – რასა, ეთნიკური წარმომავლობა, სოციო-ეკონომიკური სტატუსი, აკადემიური უნარები, ენა და

სოციალურ-ემოციური მახასიათებლები მუდმივად და არსებითად იცვლება.

იმ მოსწავლეებს, რომელთა მშობლებიც დამატებით მუშაობენ, რათა ყოველთვიური ხარჯები დაფარონ, უწევთ, დამოუკიდებლად იზრუნონ საკუთარ თავზე სკოლის შემდეგ. მშობელთა ან სხვა ზრდასრულთა კონტროლს მოკლებული ბავშვები ზოგჯერ ნაკლები პასუხისმგებლობით ეკიდებიან თავიანთი განათლების საკითხს. მასწავლებელმა ეს სოციალური ფაქტორი აუცილებლად უნდა გაითვალისწინოს და მიმართოს ეფექტურ ღონისძიებებს მოსწავლეთა პასუხისმგებლობის გაზრდისა და მათი აკადემიური ჩამორჩენის დასაძლევად.

მასწავლებლებმა უნდა ასწავლონ იმ მოსწავლეებსაც, რომლებმაც არ იციან ან სუსტად ფლობენ სახელმწიფო ენას. პედაგოგებს სჭირდებათ საგანგებო მომზადება, რათა შეძლონ ეფექტური კომუნიკაცია იმ მშობლებთან, რომლებმაც ასევე არ იციან სახელმწიფო ენა. მაგალითად, საქართველოს ერთ-ერთი რეგიონის სკოლაში (ქვემო ქართლი, რუსთავი, საჯარო სკოლა №18) აღმოვაჩინეთ ასეთი პრაქტიკა - მშობლებს უგზავნიან ორგვერდიან შეტყობინებებს. პირველ გვერდზე ტექსტი ქართულად წერია, მეორეზე - მათ მშობლიურ ენაზე.

მასწავლებლებმა იციან, რომ განსაკუთრებული პრობლემები იქმნება მაშინ, როდესაც საკითხი შეეხება ისეთ ფასეულობებს, როგორიცაა «რწმენა და ეროვნული კულტურის გაგება». ეს თემები ისე უნდა იქნას მიწოდებული, რომ ბავშვს არ გაუჩნდეს შინაგანი კონფლიქტი. მასწავლებელმა უნდა გამოიჩინოს ჰუმანურობა, უნდა იცოს მზად აზრთა სხვადასხვაობისთვის და პატივისცემით მოეკიდოს სასწავლო მასალას, სადაც კულტურული და ისტორიული მოვლენები განსხვავებულია და წარმოჩენილი.

როდესაც სკოლის კურიკულუმისა და სასკოლო განათლების (სწავლა-სწავლების) შინაარსი სრულ შესატყვისობაშია მულ-

ტიკულტურული განათლების პრინციპებთან და ამოცანებთან, მაშინ მოსწავლეთა მიერ განსხვავებული შეხედულებების შეთვისება, გაზიარება ან მიღება ბუნებრივად, ყოველგვარი ძალდატანების გარეშე ხდება. ამ შემთხვევაში, განსხვავებული შეხედულებებისა და წარმოდგენების მიმართ კრიტიკული დამოკიდებულების შენარჩუნება აღარ ხდება მიუღებელი და სხვისთვის შეურაცხმყოფელი ფორმით. სწორედ ეს არის მულტიკულტურული განათლების კეთილშობილური მიზანი, რომლის მიღწევა საკმაოდ რთულია, მაგრამ აუცილებელი. ამ საგანმანათლებლო და საადმინისტრაციო მიზნის მნიშვნელობა სულ უფრო ცხადი ხდება, რამდენადაც იზრდება ჩვენი უნარი და შესაძლებლობა, ვიფიქროთ უფრო ღრმად და ფართოდ კულტურაზე, მის ნიუანსებზე და მრავალფეროვნებაზე სკოლასა და საზოგადოებაში.

მულტიკულტურული განათლების პერსპექტივიდან საქართველოს ისტორიის სწავლება ეთნიკური ჯგუფების გამოცდილებისა და პერსპექტივის გაუთვალისწინებლად საქართველოს ისტორიის დამახინჯებულად სწავლებას ნიშნავს. საქართველოში მცხოვრები ეთნოსების ისტორია, ლიტერატურა და კულტურა მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული. ამ ასპექტების გათვალისწინებით მოსწავლეებს უნდა ჩამოუყალიბდეთ სამოქალაქო თანასწორობისა და ტოლერანტობის გრძნობა, რომელიც აუცილებელია სახელმწიფოს წინაშე სამოქალაქო პასუხისმგებლობების ასაღებად.

საზოგადოებრივი ჩართულობა

საზოგადოებრივი ჩართულობა მნიშვნელოვანი კონცეფციაა თანამედროვე მულტიკულტურულ განათლებაში და ნიშნავს მასწავლებლის ნებისმიერ აქტივობას, რომელიც მას საზოგადოებაში წარმოაჩენს.

კვლევები¹ ადასტურებს, რომ საგრძნობლად მომრავლდა აქტიური მასწავლებლების რაოდენობა, რომლებიც ჩანან როგორც სკოლაში, ასევე ადგილობრივ საზოგადოებაში. ასეთი მასწავლებლები ბევრად ინფორმირებულნი არიან თავიანთი მოსწავლეების ყოველდღიური ცხოვრების შესახებ და ამ ინფორმაციას იყენებენ ეფექტური სწავლების და მშობლებთან ურთიერთობისას. მასწავლებლები ამყარებენ ურთიერთობებს საზოგადოებრივ ორგანიზაციებთან, სააგენტოებთან და ცდილობენ სასკოლო სწავლების პროცესში მათი აქტიური ჩართვის გზების მოძიებას.

მშობელთა ჩართულობა

თანამედროვე მშობლები თამამად გამოთქვამენ საკუთარ დამოკიდებულებას და მოთხოვნებს სკოლების მიმართ. მათი უმრავლესობა მიუთითებს განათლების არსებული სისტემის რადიკალური რეფორმის საჭიროებაზე.

რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ დაფინანსებული კვლევითი პროექტის *ინტერკულტურული განათლება: პრობლემები, მათი ანალიზი და განვითარების პერსპექტივები საქართველოში*² ფარგლებში გამოკითხულ მშობელთა დაახლოებით 80%-ზე მეტი თვლის, რომ სკოლაში მოსწავლეებს მხოლოდ შესაძლებლობების მცირე ნაწილის გამოვლენის საშუალება ეძლევათ.

მშობლები ძირითად პრობლემად ასახელებენ სკოლებისთვის ფინანსური მხარდაჭერის ნაკლებობას, კლასებში მოსწავლეთა

¹ Shalva Tabatadze & Natia Gorgadze, *Intercultural Education Research in Primary Grades of Georgia*, Research Report, Tbilisi, 2013, Shalva Tabatadze, «Teachers' approaches to multicultural education in Georgian classrooms», *Journal for Multicultural Education*, 9 (4), 2015, გვ. 248-262.

² კვლევა ჩატარდა თბილისში, სამცხე-ჯავახეთში, ქვემო ქართლსა და გუიაში 2015 წელს მოსწავლეთა ინტერკულტურული კომპეტენციების დადგენის მიზნით.

გადაჭარბებულ რაოდენობას და არასახარბიელო დისციპლინას. მშობელთა ნაწილი ხაზს უსვამს სკოლებში კრიმინალური შემთხვევებისადმი შეურიგებლობის საჭიროებას და ასევე მოსწავლეებთან ნარკოტიკისა და ალკოჰოლის მავნებლობის შესახებ ყურადღების გამახვილებას. მშობელთა გარკვეული ნაწილი ითხოვს აქცენტი გაკეთდეს ეთნიკურ საკითხზე და ტოლერანტული გარემოს ჩამოყალიბებაზე. სამწუხაროდ, ასეთი მოთხოვნის მქონე მშობელთა რაოდენობა მეტისმეტად მცირეა.

მშობლები რეაგირებენ ისეთ საკითხებზეც, როგორიცაა მიღწევები ტესტებსა და კომპიუტერულ ტექნოლოგიებში. ნაწილი მიიჩნევს, რომ ტესტებზე არ უნდა კეთდებოდეს აქცენტი და არ უნდა იხარჯებოდეს ამდენი დრო. სხვები საპირისპირო თვალსაზრისს გვთავაზობენ და ტესტირებათა არასაკმარის რაოდენობაზე ამახვილებენ ყურადღებას. მშობელთა აზრი იყოფა დავალებებსა თუ საკლასო აქტივობებში კომპიუტერის გამოყენებაზეც.

მშობლების ნაწილი მიესალმება სტანდარტიზებულ სწავლებას და მათთვის მისაღებია სკოლის მიერ შეთავაზებული სახელმძღვანელო. სხვები თვლიან, რომ მოსწავლეებისთვის მხოლოდ ერთი პოზიციის გამომხატველი ნარატივის შეთავაზება არასწორია და საჭიროა ალტერნატიული წყაროების მიწოდება. ნებისმიერ შემთხვევაში მასწავლებელს სჭირდება იმის დემონსტრირება, რომ გულწრფელად ესმის მოსწავლეთა განსხვავებული შეხედულებები და დამოკიდებულებები.

სამწუხაროდ, მშობელთა მხოლოდ მცირე ნაწილი თუ ეთანხმება აზრს, რომ თავად აქვთ დიდი გავლენა იმ შედეგებზე, რასაც მათი შვილები აღწევენ სკოლაში. კითხვაზე, რა მიგაჩნიათ სკოლისა და, შესაბამისად, სწავლების გაუმჯობესების გზად, უმრავლესობა ასახელებს მხოლოდ კვალიფიციური მასწავლებლების რაოდენობის ზრდას და არა საკუთარ პიროვნულ განვითარებაზე ზრუნვას და გარკვეული პედაგოგიური ცოდნის შეძენას.

შეცდომებზე სწავლა: თვითცნობიერება და თვითაღიარება

მთავარი მახასიათებელი, რაც კარგ მასწავლებელს (იგივე შეიძლება ითქვას მშობელზეც) უნდა ჰქონდეს, საკუთარი თავის შეცნობის უნარია. ყველაზე მნიშვნელოვანი რამ, რასაც განათლების პროგრამის ფარგლებში ვსწავლობთ, არ არის არც განათლების ისტორია, არც მოსწავლეთა და მასწავლებელთა კანონიერი უფლებები, არც ის, თუ როგორ დავგეგმოთ და ჩავატაროთ გაკვეთილი... ყველაზე მნიშვნელოვანი საკუთარი თავის შეცნობა, საკუთარი პიროვნული ძლიერი და სუსტი მხარეების ცოდნა, ადამიანების (ბავშვებისა და ზრდასრულების) გაგებისა და თანაზიარობის უნარია.

მასწავლებლის თვითცნობიერება და თვითაღიარება ძალზე მნიშვნელოვანი ფაქტორია, რომელიც შემდგომში მოსწავლეებს საკუთარი თავის უკეთ შეცნობაში ეხმარება. თვითკრიტიკული ანალიზის უნარი მოსწავლეთა უკეთ შეცნობის საწინდარია. პედაგოგიური პრაქტიკის განმავლობაში მუდმივად ვართ მოწმენი მოვლენისა, როდესაც საკლასო ოთახი იქცევა იდეათა ბრძოლის, ურთიერთსაპირისპირო აზრთა გამოხატვის, სამყაროს შესახებ დისკუსიების ადგილად მოსწავლეთა (ასევე, მშობელთა ან თვით მასწავლებელთა) შორის, რომლებსაც ჩამოყალიბებული დამოკიდებულებები აქვთ თავიანთი რელიგიის, კულტურის, რასისა ან სოციალური კუთვნილების საფუძველზე. მასწავლებელს უნდა ესმოდეს და პატივს სცემდეს არა მარტო საკუთარ ღირებულებებსა და რწმენას, არამედ, ითვალისწინებდეს იმ ფაქტორთა ზეგავლენებსაც, რომელსაც მუდმივად განიცდიან მოსწავლეები და მათი მშობლები.

ცხადია, კულტურულად მგრძნობიარე საუკეთესო მასწავლებლებიც უშვებენ შეცდომებს, მაგრამ მათ, სხვებისგან განასხვავებით, აქვთ შეცდომებზე სწავლის დიდი სურვილი და მონდომება. როგორც კი მასწავლებელი შეძლებს გაუმკლავდეს

თავდაცვით ინსტინქტს დაშვებული შეცდომის გამო, შეიძლება ჩავთვალოთ, რომ ის სწორ გზაზე დგას – კარგი მასწავლებლობის გზაზე, რომელსაც შეუძლია ასწავლოს ყველა ბავშვს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ თანამედროვე მულტიკულტურული განათლება სასკოლო სისტემის მთლიან, ჰოლისტურ ტრანსფორმაციას მოითხოვს. ამ პროცესში სისტემის ყველა აგენტი/ცვლადი მონაწილეობს. თვით ეს აგენტები სწავლებისა და სწავლის გარკვეულ კონტექსტებს ქმნიან. წარმატებული მულტიკულტურული განათლებისთვის მნიშვნელოვანია ამ კონტექსტების – მოსწავლე, მშობელი, მასწავლებელი, სკოლა, საზოგადოება – გათვალისწინება და სწავლება–სწავლის პროცესის აგება უახლოესიდან შორეული კონტექსტის მიმართულებით სისტემათა შორის და სისტემებს შიგნით ორმხრივი გავლენების ასახვით.

ბიბლიოგრაფია

- Banks, James A. and McGee Banks Cherry A., eds., *Multicultural education: Issues and perspectives*, 5th ed., New York, Wiley, 2005.
- Bennett, Christine I., *Comprehensive multicultural education: Theory and practice*, 5th ed., Boston, Allyn and Bacon, 2003.
- Campbell, Duane E., *Choosing democracy: A practical guide to multicultural education*, 3rd ed., Upper Saddle River, NJ, Merrill, 2004.
- Cushner, Kenneth, McClelland, Averil and Safford, Philip, *Human diversity in education: An integrative approach*, 3rd ed., Boston, McGraw-Hill, 2000.
- Gay, Geneva, *Culturally responsive teaching: Theory, research, and practice*, New York, Teachers College Press, 2000.
- Gollnick, Donna M. and Chinn, Philip C., *Multicultural education in a pluralistic society*, 6th ed., Upper Saddle River, NJ, Merrill, 2002.
- Grant, Carl A. and Gillette, Maureen, *Learning to Teach Everyone's Children: Equity, empowerment and education that is multicultural*. Belmont, CA, Thompson Wadsworth, 2006.
- Tabatadze Sh., «Teachers' approaches to multicultural education in Georgian classrooms», *Journal for Multicultural Education*, 9 (4), 2015, p. 248-262.
- Tabatadze Sh. & Gorgadze N., *Intercultural Education Research in Primary Grades of Georgia*, Research Report, Tbilisi, 2013.
- Tatum, Beverly Daniel, «*Why are all the black kids sitting together in the cafeteria?*» and other conversations about race, New York, Basic Books, 2003 [1997].